

ЗМІСТОВНІСТЬ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ З ПИТАНЬ ВИЗНАЧЕННЯ РУХУ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА

The article underlines the importance of considering for generalizing the theoretical aspects of the studied direction. Semantic summarizing of material resources mobility is given. The specified definition of material resources and summarized material flow is produced. Some features for revealing the classification make up of different kinds of the material flow of an enterprise are viewed.

Поступове та динамічне зростання в умовах нестабільного економічного розвитку, проявом чого є глобальна фінансова криза, неможливе без визначення прийнятних управлінських рішень. Основою такого узагальнення виступає те, що саме на систему управління у більшості випадків покладено функції попередження небажаного функціонування підприємства під впливом різноманітних факторів та протидії таким факторам щодо стабільного функціонування будь-якого суб'єкта господарювання. При цьому, визначаючи як окремих суб'єкт господарювання промислові підприємства, слід звернути увагу на сталість руху його матеріальних та фінансових потоків, де вагомого значення набувають питання збалансування й оптимізації руху таких потоків. Однак розгляд практичних аспектів зазначеного напрямку дослідження безпосередньо пов'язаний із теоретичним узагальненням відповідного понятійного апарату, його ґрунтовним розкриттям з погляду окремих різновидів руху ресурсів підприємства, а відтак і відповідних потоків. Тож це у підсумку й визначає актуальність теми даного дослідження.

Узагальнення та аналіз публікацій із зазначеного вище напрямку дослідження, насамперед, указує на те, що обрана проблематика питання є переважно предметом розгляду логістичної системи управління підприємством. Зокрема, на це вказують у своїх роботах Г. В. Баранець, І. М. Карп, В. Ю. Железняк, В. Б. Дудко, О. М. Шевченко та інші дослідники [1 – 4].

Утім питання руху матеріальних ресурсів є також предметом розгляду і з погляду інших складових економічної науки. Так, виходячи з того, що потокові підходи в управлінні різними суб'єктами господарювання є привалюючими, питання оптимізації руху матеріальних ресурсів становлять предмет дослідження багатьох науковців. Наприклад, О. С. Ванюшкін визначає оптимальність руху матеріальних ресурсів щодо впровадження інвестиційних проектів [5]; М. М. Вініченко аналізує рух матеріальних ресурсів підприємства з погляду розкриття моделей системи бюджетування підприємства [6]; М. В. Дроботова розглядає загальну систему управління підприємством на основі визначення моделі управління матеріальними ресурсами [7].

Також аналіз руху матеріальних ресурсів є важливим при визначенні питань побудови інформаційних систем забезпечення ресурсами різних суб'єктів господарювання, прикладом чого є дослідження А. Сегіна та Н. Галапул [8].

Не менш важливим є й питання взаємного руху матеріальних та фінансових ресурсів будь-якого суб'єкта господарювання [9].

Однак, незважаючи на значну кількість робіт з обраного напрямку дослідження, відкритими залишаються питання теоретичного визначення понятійного апарату щодо аналізу руху

матеріальних ресурсів. Це пов'язано з тим, що окремі дослідники по-різному ставляться до узагальненого розгляду руху матеріальних ресурсів, та з можливістю розкриття змістовності даного руху з урахуванням таких дефініцій, як матеріальний потік, товарний потік, рух матеріальних ресурсів або рух товарів тощо. Таким чином, як головну мету даної роботи слід обрати розгляд понятійного апарату стосовно руху матеріальних ресурсів підприємства та уточнення такого апарату в межах його об'єктивного поєднання щодо можливого застосування різних тлумачень.

Будь-який теоретичний розгляд змістовності понятійного апарату передбачає визначення та аналіз декількох можливих підходів до узагальнення відповідних дефініцій. При цьому, виходячи з того, що автором досліджуються питання руху матеріальних ресурсів, доцільно, насамперед, співставити такі дефініції, як матеріальні ресурси, матеріальні активи та товар. Водночас із цим ґрунтовність зазначеного розгляду пов'язана з тим, що:

по-перше, є відсутнім визначення поняття "матеріальні ресурси" в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку та законах України;

по-друге, матеріальні ресурси підприємства відображаються у відповідних статтях балансу й узагальнюються з погляду оборотних та необоротних активів;

по-третє, узагальненою формою матеріальних ресурсів можна розглядати товар, який надходить на підприємство та є основою для визначення обсягів виробництва.

При цьому в дослідженнях різних науковців визначення поняття "матеріальні ресурси" є приблизно однаковим. Так, наприклад, у підручниках з аналізу господарської діяльності матеріальні ресурси розглядаються як основні та оборотні засоби виробництва, які використовуються (або можуть бути використані) у виробничому процесі та є матеріальною базою підприємства [10]. Разом із цим, зокрема, М. Т. Шендригоренко розглядає матеріальні ресурси як предмети праці, виробничі запаси або ж матеріали, що відносяться до групи економічних ресурсів, чи просто запаси [11]. Як бачимо, вже у поданих визначеннях поняття "матеріальні ресурси" передбачається змінність таких ресурсів у часі та рухомість у процесі виробництва. Таке узагальнення базується на тому, що матеріальні ресурси розглядаються як основні та оборотні засоби й можуть набувати ознак запасу, які, у свою чергу, наприклад, за визначенням Г. М. Азаренкової, є характеристикою потенційної зміни ресурсів, що й породжує існування відповідних потоків [9], у даному випадку потоків матеріальних ресурсів. Отже, варто розуміти, що матеріальні ресурси у більш широкому розумінні становлять запаси, які мають потенційні можливості до перетворення, що й визначає у підсумку їх рухомість. При цьому таке перетворення не пов'язане лише із виготовленням продукції, бо важливим є також оновлення виробничих потужностей, предметів праці, здійснення підтримки управлінських рішень тощо.

Поряд із цим Л. С. Войтків доводить, що матеріальні ресурси є сукупністю можливостей для досягнення цілей виробничої системи [12]. Тож матеріальні ресурси слід розглядати як виробничі ресурси (знаряддя, устаткування, споруди, запаси), які повною мірою задовольняють потреби та запити потенційних споживачів [12]. Це також підтверджує наявну рухомість матеріальних ресурсів.

Проте більш повно рухомість матеріальних ресурсів відображається у їх зміні відповідно до статей балансу з погляду оборотних та необоротних активів, де зазвичай можна виділити [13]: основні засоби; незавершені капітальні вкладення; устаткування, призначене для монтажу; виробничі запаси сировини та напівфабрикатів; запаси малоцінних і швидкозношувальних предметів; обсяг незавершеного виробництва; запаси готової продукції, призначеної для реалізації; інші види матеріальних активів.

Таке визначення множини різновидів матеріальних ресурсів дозволяє також узагальнити і їх класифікаційні ознаки згідно з етапами виробництва, ступенем участі у відтворювальному процесі, джерелами надходження ресурсів тощо.

Однак, як було зазначено вище, як узагальнену форму матеріальних ресурсів можна розглядати етапи перетворення товару, де слід вказати

на так званий первісний товар, який є не лише основою постачання ресурсів на підприємство, а й узагалі основою функціонування підприємства (як такий товар виступають споруди, обладнання, транспорт),

та новий – вироблений у процесі функціонування такого підприємства. Разом з цим також можна зазначити, що у процесі функціонування підприємства перетворення первісного товару (вхідних матеріальних ресурсів) може бути трансформовано й у надання деякої послуги. Однак, виходячи з того, що розглядається виробниче підприємство, де товарна продукція є основним результатом його діяльності, будемо говорити лише про трансформацію матеріальних ресурсів у новий товар. Загалом зазначення перетворення можна подати наочно відповідно до рисунку (запропонований автором).

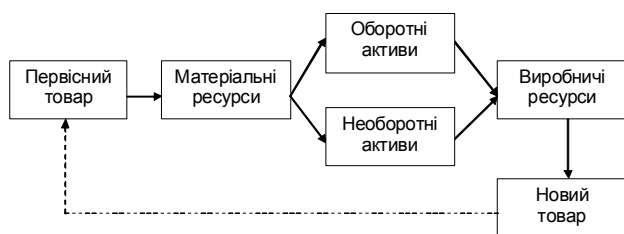

Рис. Змістове узагальнення рухомості матеріальних ресурсів та їх значення у процесі перетворення товару

Таким чином, відносно зроблених зауважень матеріальні ресурси можна розглядати як сукупність оборотних та необоротних активів, які у процесі функціонування підприємства перетворюються з так званих первинних товарів на споруди, предмети праці, послуги, нові товари, що у підсумку можна визначити загалом як умови безперервного функціонування підприємства та створення нового товару. Доцільність і ґрунтовність такого змістовного розкриття поняття "матеріальні ресурси" пов'язано з тим, що, зокрема, в нормативних документах є визначення поняття "оборотні активи" [13]:

оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу;

необоротні активи – це основні засоби (необоротні матеріальні активи) та нематеріальні активи, або всі активи, що не є оборотними.

До того ж і визначення товару як основної категорії економічної науки є цілком зрозумілим.

Водночас із цим наведене на рисунку змістове узагальнення рухомості матеріальних ресурсів говорить про те, що в цілому слід розрізнити окремо як потік матеріальних ресурсів, так і потік товарів. Однак така різниця, на думку автора, полягає лише у змістовності визначення етапу перетворення товару на ресурс та навпаки. Тобто слід виходити з того, що одноставно не всі матеріальні ресурси підприємства можуть бути визначені як кінцевий товар, хоча загалом таке перетворення й можливе (наприклад, у разі банкрутства підприємства на товар перетворюються всі його матеріальні ресурси). Разом із цим навряд чи виправданим є позначення тих матеріальних потоків товарними потоками, які утворюються внаслідок окремих етапів процесу виробництва. Таким чином, можна стверджувати, що товарні потоки – це потоки матеріальних ресурсів підприємства, які визначають відповідно вхідні або вихідні потоки ресурсів, або, інакше кажучи, потоки необхідних первісних, пов'язаних із постачанням ресурсів виробництва та кінцевих товарів (виробленої продукції) підприємства. Разом з цим, на думку автора, є недоречним розгляд активів підприємства як окремого потоку. Така недоречність пов'язана з такими обставинами:

по-перше, розгляд структури активів підприємств, насамперед, є основою для узагальнення рухомості матеріальних ресурсів щодо їх перетворення у виробничі ресурси, а відтак це розкриває внутрішню динаміку зміни наявної структури активів підприємства та її ефективності з погляду дослідження діяльності підприємства на основі потокового підходу;

по-друге, саме розподіл активів на оборотні та необоротні визначає ступінь рухомості матеріальних ресурсів підприємства відповідно до різних етапів виробництва або відтворювального процесу.

Тож зосередимо свою увагу на визначенні поняття потоку матеріальних ресурсів або, інакше кажучи, матеріального потоку.

Так, Ж. В. Піскова розглядає матеріальний потік як сукупність матеріально-сировинних ресурсів, які включаються в калькуляцію металургійної продукції за статтею витрат "Задаче", що формують матеріальний потік між технологічними переділами, включаючи кінцевий [14]. Однак, на думку автора, із таким поданням матеріального потоку не можна погодитися остаточно. Це пов'язано з тим, що науковець розглядає лише ту частину матеріального потоку, яка пов'язана із безпосереднім процесом виготовлення нової продукції. Тож за визначенням Ж. В. Піскової подано лише одну зі складових загального матеріального потоку підприємства, до яких також можуть входити ті складові матеріального потоку, які пов'язані із придбанням необхідних ресурсів, збутом продукції, управлінням процесу виготовлення нової продукції.

Дещо інше визначення потоку дає Г. В. Баранець, яка доводить, що матеріальний потік – це оборотні активи підприємства в матеріально-уречевленій формі, які відображають характер розміщення інвестованого у процес господарської діяльності капіталу, розглядаються у процесі застосування до них різноманітних логістичних операцій і віднесені до певного часового інтервалу [1]. У цілому можна було б погодитися із наданим визначенням матеріального потоку. Однак, на думку автора даної роботи, наведеному визначенню бракує врахування також і необоротних активів, які є потенційною основою для розширення матеріального потоку, рухомості матеріальних ресурсів.

Як зміну в часі обсягів матеріальних ресурсів, де визначальним є поняття запасу, розглядає сутність матеріального потоку В. Ю. Железняк [3]. Разом з цим найбільш повне визначення поняття матеріального потоку можна знайти в роботі А. Г. Кальченко, де під матеріальним потоком розуміється поєднання і зв'язки всіх процесів та операцій з добування, обробки й переробки, складування, транспортування та розподілу вантажів у сфері матеріального виробництва, на промислових підприємствах, у цехах та на виробничих ділянках [15]. Певним недоліком такого підходу є відсутність узагальнення рухомості змістовної частини поняття матеріального потоку, а саме матеріальних ресурсів у вигляді запасу або змін такого запасу, що й визначає наявність потоку. Проте за визначенням А. Г. Кальченко матеріальні потоки можуть бути структуровані відповідно до різних зв'язків, операцій та процесів щодо добування, обробки та переробки, складування, транспортування та розподілу вантажів у сфері матеріального виробництва. Таким чином, можна говорити про те, що загальний матеріальний потік – це сукупність різноманітних матеріальних потоків, які обумовлені процесом функціонування підприємства відповідно до етапів виробничого процесу або відтворювального процесу щодо добування, обробки й переробки, складування, транспортування та розподілу матеріальних ресурсів.

Отже, якщо розглядати матеріальний потік як сукупність окремих потоків матеріальних ресурсів, то варто звернути увагу на об'єкт управління матеріальними ресурсами, які в даному випадку, за визначенням М. М. Бурмаки, можуть бути розподілені відповідно до [16]:

- матеріально-технічного постачання ресурсів;
- виробничих запасів ресурсів;
- матеріальних та нематеріальних потоків;

сукупності матеріалорухомих і нематеріальних операцій у процесі доведення, переробки матеріальних ресурсів, розподілу готової продукції;

споріднених потоків щодо обслуговування матеріального потоку.

Як бачимо, наведене співпадає із визначенням змістовного узагальнення рухомості матеріальних ресурсів відповідно до поданого на рисунку, а відтак визначає ґрунтовність такого подання. Водночас, розгляд об'єктів управління матеріальними ресурсами з погляду потокового підходу дозволяє стверджувати, що матеріальний потік підприємства є уособленою консолідуючою характеристикою руху його матеріальних ресурсів, яка спрямована на безперервність функціонування підприємства відповідно до встановлених цілей.

Таким чином, у роботі відображено змістовність розкриття поняття "матеріальні ресурси" та їх рухомості у процесі виробництва відповідно до наявності різних дефініцій, що дозволяють описати такий рух. Разом із цим у статті також подано доповнення для уточнення визначення поняття "матеріальний потік", розкрито ознаки для класифікаційної побудови різновидів матеріального потоку підприємства. У підсумку це й визначає ступінь отриманої наукової новизни. Утім, як напрямок подальших досліджень слід вказати на доцільність узагальненого розгляду руху матеріальних та фінансових ресурсів підприємства, визначення критеріїв оптимальності такого руху й дослідження ознак розривів у потоках матеріальних та фінансових ресурсів.

Література: 1. Баранець Г. В. Управління матеріальними та фінансовими потоками підприємства на основі логістичного підходу : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (переробна промисловість)" / Г. В. Баранець. – Донецьк : Інститут економіки промисловості НАНУ, 2007. – 24 с. 2. Дудко В. Б. Енергетичний аспект логістичної системи як критерій управління мікрологістичним матеріальним потоком / В. Б. Дудко, О. М. Шевченко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 66–72. 3. Железняк В. Ю. Логістичний підхід в управлінні матеріальними запасами на машинобудівному підприємстві : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.00.04 "Економіка, організація та управління підприємствами" / В. Ю. Железняк. – Донецьк : Інститут економіки промисловості НАНУ, 2005. – 23 с. 4. Карп І. М. Використання логістичних систем в управлінні підприємством : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.00.04 "Економіка, організація та управління підприємствами" / І. М. Карп. – Тернопіль : ТДЕУ, 2006. – 22 с. 5. Ванюшкін О. С. Модель оптимізації співвідношення "ризик – витрати – прибуток" при розробці WBS-структури інвестиційних проєктів / О. С. Ванюшкін // Управління проєктами і розвиток виробництва : зб. наук. пр. – 2002. – № 2. – С. 59–66. 6. Вініченко М. М. Моделі системи бюджетування підприємства / М. М. Вініченко // Вісник технологічного університету Поділля. – 2003. – Т. 2; № 2. – С. 178 – 181. 7. Дроботова М. В. Управління матеріальними ресурсами промислових підприємств : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.07.01 "Економіка промисловості" / М. В. Дроботова. – Харків : ХДПУ, 2000. – 15 с. 8. Сегін А. Інформаційні моделі руху матеріальних та нематеріальних потоків у банківській діяльності / А. Сегін, Н. Галапуп // Наука молода. – 2003. – № 1. – С. 37–40. 9. Азаренкова Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин / Г. М. Азаренкова. – Харків : ВД "ИНЖЕК", 2006. – 328 с. 10. Аналіз хозяйственной деятельности в промышленности / Н. А. Русак, В. И. Стражев, О. Ф. Мигун и др. ; под общ. ред. В. И. Стражева. – Мн. : Высшая школа, 1999. – 398 с. 11. Шендригоренко М. Т. Методика обліку, контролю і аналізу матеріальних ресурсів : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / М. Т. Шендригоренко. – К. : КНЕУ, 2000. – 15 с. 12. Войтків Л. С. Управління матеріальними ресурсами у період реструктуризації підприємства : автореф. дис. на здоб. наук.

ступ. к. е. н. : спец. 08.06.01 "Економіка, організація та управління підприємствами" / Л. С. Войтків. – Тернопіль : Тернопільська академія народного господарства, 2005. – 23 с. 13. ПСБО 2 "Баланс" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 14. Піскова Ж. В. Вдосконалення організаційно-економічного механізму зниження ресурсоемності продукції підприємствами : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" / Ж. В. Піскова. – Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2008. – 20 с. 15. Кальченко А. Г. Основи логістики / А. Г. Кальченко. – К. : Тов. "Знання", КОО, 1999. – 135 с. 16. Бурмака М. М. Управління матеріальними ресурсами в організації дорожнього господарства : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.06.01 "Економіка, організація та управління підприємствами" / М. М. Бурмака. – Харків : Українська державна академія залізничного транспорту, 2002. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції
04.09.2009 р.

УДК 658.155.2

Дєєва Н. Е.

ДІАГНОСТИКА ТИПІВ ДИВІДЕНДНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

The evolution of the legal adjusting of dividend policy of joint-stock companies is traced in Ukraine. An estimation to fund market development from point of extra charge and payment of dividends is given. The types of dividend policy on the basis of information of the financial reporting 30 Ukrainian joint-stock companies are diagnosed. Measures on the improvement of mechanism of extra charge and payment of dividends are grounded.

Недосконала дивідендна політика є однією з найбільш серйозніших вад корпоративного управління в Україні. О. Розинка [1] справедливо вказує на неспрацювання в Україні однієї з найважливіших форм реалізації акціонерної власності – дивіденду, що не дає змоги підприємствам залучити у виробництво значний інвестиційний потенціал домогосподарств. Проблема поглиблюється впливом на Україну світової фінансової кризи: зміна кон'юнктури на товарних ринках призводить до зниження прибутковості і навіть збитковості корпорацій; падіння фондових ринків і дефіцит ліквідності банківської системи роблять проблематичними їх фінансування із зовні. Це обумовлює використання корпораціями залишкового підходу до формування дивідендної політики і знижує її роль в управлінні корпораціями.

Серед вчених існують різні погляди на сутність дивідендної політики. Ю. А. Сагайдак зводить її до раціонального розподілу прибутку підприємства [2, с. 11]. Погоджуємося з Н. Г. Пігуль, що це дещо спрощений підхід. Дивідендну політику слід розглядати як складову формування відповідної корпоративної моделі, а саме як інструмент реалізації певної фінансової стратегії корпорації і елемент її корпоративної культури. Тип дивідендної політики є похідним від стадій життєвого циклу корпорації та особливостей її фінансово-економічного розвитку [3, с. 2].